K. MALINA

SIN POMORCA

21992

Nagrada

koja se podjeljuje sa strane Narodne Fronte Podsused sio-niru

Belica Mladenu

učeniku I. razreda za

odličan uspjeh.

Podsused, 26. lipnja 1949.

Razrednica: UPRAVITELJ ŠKOLE:

KALINA MALINA

VLADIMIR MALČEV — STEFAN MOKREV — VASIL PAVURDŽIJEV — VESA PASPALEEVA

SIN POMORCA

SA 4 SLIKE

KNJIŽARA VASIĆ (VASIĆ I HORVAT) — ZAGREB

KAKO JE CVIJEĆE POSTALO RAZLIČNE BOJE

Sunce je jedva zaželjelo »Laku noć!« kad u košnici zapiskuta glas pčelice:

— Ne mogu više! Ništa ne mogu da nađem! Jedva se vratih! Skitah se i skitah, bez snage ostadoh!

— Ja također! javi se drugi glasić.

— I ja! I ja! I ja...! zabruja čitava košnica. Zaprepasti se matica — kraljica, uspravi se i povika:

— A tko će hraniti dječicu? To su vaša braća i vaše sestrice!

U košnici nastade muk. U golemoj tišini iziđe jedna između starih pčela, priđe kraljici, pokloni se i reče:

— Majko, kraljice, svi mi volimo mladunčad, jer su naša braća i naše sestrice. Zamalo će i oni biti nalik nama. No vidi majko, ne možemo im naći hrane! Iziđi napolje i pogledaj: sve je cvijeće jednake boje. Ne možemo razlikovati, koje je za nas, a koje nije.

Proviri matica-kraljica glavu iz košnice i vidje: zaista sve cvijeće bijelo, kao snijegom osuto.

Nije dugo razmišljala, rastvorila je krila i poletjela poput vihora u visine. I u času kad se djeda Gospod upravo bio spremio da upali prvu zvjezdicu, padne pred njega kraljica pčela.

— Djedo Gospode!

— Govori, što je dobro?

— Djedo Gospode — progovori zaduhano kraljica — poginućemo od gladi. Spasi nas!

— Zašto, kraljice? Ta zemlja je bogata cvijećem!

— Jest, ali sve je cvijeće iste boje. Moja djeca ne mogu da mu raspoznaju razlike. A sve cvijeće ne da-

riva ih nektarom. Čitave dane oblijeću, a opet ne mogu skupiti hrane. Pogledaj, ni sam nećeš naći među cvijećem razlike.

Sagnuo Djeda glavu, pogladio bijelu bradu i prihvatio zapor jednoga prozora. Otvorio prozor, a iza otvora ukazala se na tamnome obzorju dubina. Kroz nju vidjelo se ravno na zemlju. A na zemlji mrak. Uspravio se potom Gospod, prihvatio uže i njime zatresao. Zazveči širokim nebeskim prostorima glas zvonca. I javi se anđeo.

— Upali zvjezdice! — reče djeda Gospod.

I bezbroj nestašnih anđelića začas se sa svjećicama u ruci razbježa po nebeskome svodu. Zadrhta po njemu zvijezda za zvijezdom, pa se najposlije pojavi i mjesec. Mekano svijetlo razasu se zemljom.

Ponovo pogleda djeda Gospod na zemlju. I pri svijetlu zvijezda i srebrnaste mjesečine vidje da je uistinu sve cvijeće snježno bijele boje. Svratio pogledom ovamo, svratio onamo, ne može da razabere cvijet od cvijeta.

— Tako je — obrati se matici-kraljici — stvorio sam sve jednake boje kako među njima ne bi bilo nenavisti. No... umiri se! Već u zoru biće sve drugojačije!

Matica-kraljica rastvori krila i poleti na zemlju.

Pred rani jutarnji mrak djeda Gospod spusti se u pratnji jednoga anđela na zemlju, a slijedilo ih bezbroj anđelića. Svaki je nosio po lončić boje i po jedan kist. I kad stigoše na zemlju, dadoše se na posao. Gospod je odlazio od cvijeta k cvijetu, i svakome odredio drugojačiju boju i oblik. Tako stiže i do maka te dade i njemu nov oblik i odredi mu boju.

Pored maka gušila se skromna potočnica. Djeda Gospod pogleda je i zapita kakvu novu boju želi.

Potočnica se podiže, ispruži tanahni vrat i zagleda se u oči Gospodove. A one su bile modre. Zagleda se potom potočnica i na nebo. I ono je bilo modro. Nasmjehnu se. I Gospod se nasmiješio i rekao:

— Razabrao sam, hoćeš da budeš poput neba modre boje. Neka bude! to reče i ode dalje. A potočnica nastavi da produžuje vrat i da gleda u nebo.

Mak uzdrma ivančicu i oboje se stanu grohotom smijati. U to mak osjeti da ga netko drma za uho.

Pogleda, a to pred njim anđeo. Oko njega bezbroj anđelića. Svi imadu po lončić boje i kist. Svi posmatraju mak sa smiješkom.

— Tvoja boja? upita ga anđeo. Otvori mak široko oči, misli, ali nikako da se sjeti boje. Zastidi se i od stida porumeni.

— Govori, kakvu ti je boju Gospod odredio? povika anđeo i pograbi ga za obje uške. Govori, žuri nam se!

Mak je šutio. Sva mu krv udari u glavu. Sav se zarumenio.

— Ha, eto . . . ! povika opet anđeo — Ti si se sam obojio!

Pri tome dade rukom znak jednome bijelom anđeliću. On je doletio k anđelu. U lončiću imao je crnu boju. Natopi kist bojom i pruži anđelu.

Anđeo uze kist i namaže mak crnom bojom po rumenome obrazu.

— To neka ti je od mene! — reče anđeo pa poleti dalje da dostigne Gospoda. Proslijede mu put i ostali anđelići i izgubiše se u daljini.

A mak od toga doba ostade rumena lica i crnih očiju.

KAD RUŽE CVATU

U nekome selu živjeli majka i sin. Živjeli skromno, i jedno se drugom radovalo. Nizale se godine, pa je momčić rastao. Rastao je i pjevao. Umorni seljaci vraćali se s polja, večerali i pripremali se za sjutrašnji rad, a momak bi sjeo ispred svoje niske kućice i započinjao svoje pjevanje. Nije to bilo obično, nego upravo čarobno pjevanje.

Slušali seljaci i divili se pjevanju, zaboravili svoje nevolje i opijeni pjesmom oborili glave i zaspali. No jednoga dana bolest srva istrošeno tijelo majčino i ona umrije. Ostao momak sam u svijetu i teška tuga navalila na njega. Nije izdržao. Rano, u jedno proljetno jutro, ostavi selo . . . i nestane ga.

Stigao je gori Balkanu i tu se u njenoj beskrajnosti izgubio ljudima s vida. U samoći nastojao je da smiri svoju tugu. Pjevao je kao ptičica na šumskom drveću.

Jednoga dana nađe se na nekoj čudnoj poljani. Do njega žuborio potočić, a po polju rascvalo se cvijeće

čitave gore Balkana. Bilo je tu različnoga cvijeća, a nad svime modro obzorje.

Nije se momak mogao uzdržati, naduo prsi i iz puna glasa zapjevao. Pjesma mu se sljubila sa šaputanjem šume, mirisima cvijeća, i nosila se daleko, daleko po beskrajnoj planini.

Kad je prestao pjevanjem, pričuje mu se ljudski glas. Obazre se unaokolo, ne vidje nigdje nikoga, do cvijeća i šume. Tek na kraju poljane opazi kolibu sazdanu od bršljana, a ispred kolibe slijepu staricu. Pokraj starice prazan vrčić.

Uputio momak do starice, uzeo vrčić, napunio ga vodom, postavio pred staricu i rekao:

— Eto, starice, donesoh ti vodice!

— Zahvaljujem ti, sinko, zahvaljujem!

— Tko si ti, starice? I kako to da živiš sama u toj šumi?

— Ne pitaj me, nego slušaj! Pogledaj, u ustima mi ostao samo jedan zub. Primi ga, izvadi ga i čuvaj ga dobro. Nađeš li se kadgod u nevolji, izvadi ga, pogledaj ga i što poželiš, to će se i dogoditi.

Pograbi momak zub i izvadi ga starici iz usta.

— Tako, to je moj dar za divnu tvoju pjesmu. A sad se spomeni majčinih riječi i ostavi šumu. Pođi među ljude.

Zatresao momak glavom, i učini mu se kao da se probudi iza sna. Spomenuo se majčinih riječi:

— Kad umrem, sinko, pjesmom ljudima zaslađuj rad, a san neka im je tvojom pjesmom sladak.

I momak zađe ponovo među ljude. Pjesmom stiže čak i pred carski dvorac. Čula mu pjesmu mlada carevna i zavolje ga. Zaželjela da mu bude žena, ali znala je da to nije moguće, jer otac to neće nikada dopustiti. Odluči da pobjegne s čudesnim pjevačem. I kad stiže noć i pokrije zemlju crnim velom, pobjegoše zajedno i carevna i momak.

Doznavši za to car, razljuti se veoma i pošalje za njima straže u potjeru. Posljednjim snagama stigoše

carevna i momak planini. Umorni od puta jedva što legoše i zaspaše.

Probudio ih glas, kao dječji plač. Skočili oboje iza sna, ali glas se smirio... Začas opet se ponovio. Počeli puzati pažljivo naprijed, i pred očima im se ukaže strašan prizor: golema zmija ovila se oko vitka tijela jelenčetu i sve ga jače sapinjala, približavala se glavi njegovoj da ga proguta široko razjapljenim ustima. Momak izvadi nož, razreže hladno tijelo zmijino i oslobodi jelenče.

Jedva što je to učinio, iskoči iz šume stari jelen i reče ljudskim glasom:

— Dobri ljudi, kako vam se mogu odužiti?

— Progone nas, prenesi nas nekuda daleko odavle.

— Uzjašite na me. Držite se čvrsto.

Uzjahali, a jelen potrči, kao da leti.

Odnio ih je daleko, daleko, pa tu oboje stade živjeti mirno i sretno. Skalupili kućicu i posadili oko nje cvijeće.

Pjesmama momak ljude zadivio, pročulo se za nj daleko. Slava mu rasla brzinom, pa tako doprije i do cara.

Car odasla vojsku i obeća vojnicima golemu nagradu, ako mu dovedu žive i carevnu i momka. Vojnici prokrstarili i zaposjeli sve putove. Jednoga jutra opkolili kućicu i malo po malo stezali sve više prostor oko nje. Uplašili se momak i njegova žena kad vidješe da su opkoljeni.

— O da se samo prerušimo u ptice, mogli bismo se odavle osloboditi! poviče plačući carevna.

Momku se zaiskre oči. Posegne u džep, izvadi rupčić, razdriješi na njemu čvorić pa ugledavši zub u njemu zavezan, spomene se riječi staričinih.

— Što zaželiš, ispuniće ti se!

— Da postanemo ptice! povika momak, i u taj čas poletješe dvije sive ptičice visoko nad glavama zaprepaštenih vojnika. Bilo je to mjeseca svibnja. Ruže su cvale. Ptičice savile gnijezdo na ružinu busu, ženka snijela jajašca i sjedila na njima pa izvalila mlade. Mužjak pak pjevao i biljisao divne pjesmice. I izvale se iz jajašca čudne, čudne ptičice — slavuji.

I otada do danas kad ruže cvatu, slavuj sklada biserne pjesmice u ružinu busu i njima veseli svoju drugaricu.

SIN POMORCA

Valovi udarali o obalu. More ličilo razbješnjeloj nemani. Posve nisko nad zemlju legoše teški oblaci. Jedan jedini svjetionik svijetlio je na obali u noć. Ribari se već odavno povukoše u svoje kućice i zaspaše tvrdim snom. Samo u jednoj kućici žmurilo je blijedo svijetlo. U sobici, na podu pod prostiračem skutrilo se troje dječice, a do njih tiho se molila na koljenima majka.

Ujedamput netko snažno udari o vrata. U sobicu utrča dvanaestgodišnji dječarac. U očima živio mu strah, lice mu bijaše preliveno smrtnim bljedilom, a kosa vjetrom razbarušena. S dječarcem naleti u sobicu i bura. Zidovi kućice se zatresli, svjetiljka zaljuljala, prozorče zadrhtalo od studeni. Ugasnuo i fenjerić što ga je nosio dječarac u ruci.

— Majko, vidjeh ga... bio je on... Čuh, gdje udara veslima... Kako da mu pomognem, majko?

Majka pogleda sina i licem se razvuče strašna bol. Gotovo je zanijemila. Samo je položila ruke na tjeme najmlađega djeteta koje je čas prije zaspalo.

— Da probudim susjede? brzo upita momčić i ne dočekavši majčinan odgovora, istrči u noć i otisnu se što su ga noge nosile prema obali. Začas nađe se pred kućom najbližega susjeda i stade mu udarati o vrata.

— Tatica je na moru... Hej, čičo Stojane, da ga potražimo. Čini mi se, nije daleko od obale...

Govorio je brzo, bez predaha. Vrijeme je bilo dragocjeno. A iznutra javi se saneno krupan glas ribara:

— Idi, Rajčo, urazumi se, momče! Za takva vremena samo Bog može da spase tvoga oca!

Posljednje riječi odnese vjetar i rastrese ih širokim morem. Rajčo ih nije čuo. Brzao je kućici drugoga susjeda ribara.

— Večeras mi bura odnese lađu, Rajčo, ne mogu ti pomoći! dobi odgovor. I u najkraće vrijeme Rajčo obiđe sve ribarske kućice, ali pomoći ni otkuda. Nitko se ne usudi na more koje je postajalo sve bješnje i bješnje. Siromašno momče posljednjim snagama natisnu obali, tu časak stane i umorom promukla glasa povika:

— Tatice, tatice, samo još časak ustraj! Eto me lađom u pomoć!

Bura je bliješnjela, a njemu se učinilo da čuje udaranje očevih vesala. Čudesnom snagom Rajčo rinu s obale u more jednu lađu. Bila je jedna između najvećih, ali razbješnjelim valovima opet samo igračka. Koliko puta zaprijeti Rajči opasnost da će se lađa preokrenuti, ali on je uprkos debela mraka svakome valu i svakoj opasnosti vješto izbjegavao. Tako je lutao po razbješnjeloj morskoj pučini, a slabi mu dječji glas kušao da nadviče huku mora.

— Tatice, tatice, ozovi mi se, tatice!

Ujedamput začuje nedaleko sebe očajan krik: »Pomozite!« Snaga mu poraste i on upravi lađu smjerom otkuda je dolazio vapaj. Uskoro se netko čvrsto ulovi za lađu, lađa se nagne i prevrne i začas se dva ljudska tijela nađoše u grčevitu zagrljaju i u borbi da se domognu lađe što ju je vjetar sve jače i sve više odnosio na pučinu. No uto golem val ponovo baci lađu u neposrednu njihovu blizinu. Odrastao i snažan čovjek porinu naprijed dječaka, zapliva i uskoro se obojica nađoše pokraj malene orahove ljupine. Uhvate se za nju rukama, preokrenu je i mukom se popnu u nju.

Noć bivala sve tamnija i tamnija. Jedan drugome nije mogao zagledati u lice, a umorni nisu progovorili riječi. Jedina misao bila im toga časa da se domognu obale. Čitavu noć borili se čovjek i dijete s valovima i najposlije Rajčo u borbi klonu i obnemogao pade na dno lađe. Jedva pred zoru ponešto otvori oči. Pogled upre u čovjeka koji se posljednjim snagama borio s nevremenom. Očajno je uzdisao. Ujedamput dječarac razgorači oči neugodno iznenađen, a potom vrisnu očajno: ... Čovjek u lađi nije bio njegov tatica.

Kad je rano ujutru lađa najposlije doplovila k obali, ribari dočekaše je puni uzbuđenja, odnesoše dječaka na rukama njegovoj kući, gdje ga primi zaplakana majka i tri sestrice zaplašena pogleda. No najuzbudljivije dočeka ga otac. On je znao kolika je bura bjesnila minule noći. Ona mu je lađicu razbila u komadiće, i sam Bog znade kako se on domogao obale.

Podigao je sina na ruke i pritisnuo ga uza se. Na oči navriješe mu suze radosnice. I majka je zaplakala, i sestrice su zaplakale, i mnogome se ribaru suzama ovlažile oči. Nisu gotovo smjeli zagledati hrabrome dječaku u oči. Stid ih podilazio, gdje njih, prokušane i borbama s vjetrovima vikle mornare posrami to hrabro momče ... No radost što se spasoše i otac i sin pomalo ušutka njihov stid ...

Međutim, ujedamput odnekuda se između ribara probi do kućice i začuđene porodice Dončo Smokat, zvan i »Okorjelo srce«. Stao je tu snažan i golem. Nikada do tada nije on prekoračio praga ove, ni uopće bilo koje ribarske kućice ... Dončo Smokat bio je omražen i nenavidan čovjek. Ljenjiv, krao je ribarima pune košare riba i odnosio ih krčmaru. Imao je ženu i sina, ali se nije za njih starao. Ribari ga nisu trpjeli, ponajmanje Rajčov otac. Jedamput mu je Dončo pokrao sve ribe što ih je nahvatao teškom mukom. A nitko mu nije smio učiniti bilo što nažao, jer je bilo teško obračunavati s čovjekom njegove snage i golemosti.

I eto sada se nađe taj gorostas ujedamput na pragu kućice oduprt tjemenom o gornji dio vratnica. Koštunjave ruke pružio je naprijed prema Rajči i njegovu ocu, glavu okrenuo ribarima a izbuljene oči gledale mu turobno kao da i one mole kako su mu toga časa molila usta...

— Braćo, ne mrzite me! Ove noći Gospod mi otvori oči... Učinio je to pomoću ovoga dječaka... Kad me spasao smrti, spomenuo me moga sina... treba mi se za nj brinuti...

To reče Dončo Smokat i otkrenuvši golemo tijelo od vrata sagne se i iziđe. Ribari su ga pratili pogledima ne progovorivši ni riječi...

Dončo je održao riječ. Stao se starati za svoju porodicu i raditi. Nitko mu više nije govorio »Okorjelo srce«, jer je dokazao da ne zaslužuje taj prijekor. Srce mu se odražavalo na širokome i suncem opaljenome licu po kome se često prelijevao i smiješak; naročito kad bi susreo kraj obale bljedolikoga i nježnoga Rajču koji se tu znao zagledati u more...

ALJOŠKA

Kišilo je. Krupne kapi otskakivale su mutne iz lokvica nastalih na ulici, i sve više zamućivale prozorčić podzemnoga stana. Mali Aljoška nije više mogao da gleda kroza nj. A to mu bijaše jedina razonoda, jer u tome podzemnom stanu nije imao ni igračaka, ni slikovnica. Dolazio mu samo Vanja, sin susjedice koja ga je nadzirala za vrijeme dok mu se majka nalazila na radu.

Posljednji put dune Aljoška u staklo i obriše ga sitnom rukom kako bi s njega otstranio blato; vidio je da tako radi i majka, onda se skinuo sa stolice i povukao u kutić svoje sobice.

Tama je sve više nadolazila. Izvana nije u sobicu dopirala nikakva buka, jer je kuća u kojoj je stanovao Aljoška sa svojom majkom bila na kraju grada. Samo je po prozoru kuckala kiša.

I tako povučen u kutiću sobice Aljoška se sjetio majke. Ona je dolazila kasno noću kući, pa joj on nikada nije mogao da zaželi »Laku noć!« Mjesto nje donosila mu uveče hranu Vanjina mati i ona ga uspavljivala. A ruke u te žene bile su teške i kad bi mu njima prolazila po obrazima, osjećao je koliko su hrapave. Vanjina majka bila je pralja. I glas je u nje grub, a kad psuje Vanju samo viče i viče...

I sravnjujući Aljoška svoju majku s Vanjinom, postade mu u duši teško i on zaželje da ga pomiluju majčine nježne ruke, da ga zagolica njezina crna kao svila mekana kosa i da mu zapjeva tihano: »Spavaj dijete moje, spavaj!«

U tim mislima nađe ga Vanja koji je stigao sav prokisao. On je zapalio svjetiljku na zidu i na prazan stol postavio hljeba i nešto sira.

— Aljoška, hajde da večeramo! rekao je — Onda će mi doći majka pa će te spremiti spavati!

No Aljoška nije se maknuo s mjesta. Modre mu oči bijahu široko otvorene i čudno se sjahu. Vanja ga začuđeno gledao.

— Hajde, Aljoška, već je kasno... Majka će mi sada nadoći... Ispsovaće me... Aljoška...

I snažan dječarac Vanja prisluhnu nečemu. Učinilo mu se da čuje majčine korake. Uplašena pogleda zagleda se u vrata. Ništa, nitko nije dolazio. To je samo kiša nekoliko puta snažno udarila o prozorčić.

Onda se Aljoška digne, pristupi Vanji, položi povjerljivo svoje ručice u njegove ruke, a glasić mu zazvoni poput srebrnoga zvonca u tišini studene sobice.

— Vanja, odvedi me mojoj mamici! Hoću da je vidim!

— No... kušao se oduprijeti Vanja.

— Povedi me!... Mama mi je obećala pravo pse-

tance. Donese li, darovaću ti to psetance, samo me odvedi mamici!

Iskušenje bijaše za Vanju veliko. Psetance! Bijelo, kovrčaste dlake, psetance kakvo vode sa sobom u šetnju gradske gospođe! Takvo si psetance on već davno želio. I ne razmišljajući mnogo od povede Aljošku sa sobom. Kišilo je sve jače. Ulice bijahu posve prazne. Dva dječarca stisnuti jedan uz drugoga koračali su tamnom ulicom prema svijetlome središtu grada.

Sat kasnije potpuno prokisli zastadoše ispred neke kavane. Vanja ostavi tu ispred vrata Aljošku i vrati se kući. Nesigurni mu koraci odavahu strah kojim se vraćao i sve ono što ga kod kuće čeka. Ništa, za psetance, bijelo i kovrčastom dlakom prekriveno, on će sve pretrpjeti.

Po golemim kavanskim prozorima bila su spuštene zavjese, no za sreću Aljoškinu na jednome prozoru nije zavjesa prekrila jedan ugao stakla. Tu Aljoška prisloni lice uz staklo i zagleda se u kavanu. U početku nije mogao ništa jasno da razabere. Bio je suviše uzbuđen da bi mogao sve mirno posatrati. No malo pomalo otrese se uzbuđenja. Vidio je. sjede oko okruglih mramornih stolova ljudi. Puše i razgovaraju glasno. To ga smete u prvi čas, jer nije bio vičan glasnome govoru. No kad zapazi majku koja obilazi stolove s poslužavnikom u ruci, prođe ga strah i on zaboravi na sve...

O koliko mu se pričinila malenom u bijeloj pregačici! A koliko bijaše samo lijepa! Jako, gotovo sunčano svijetlo što se razlijalo po prostoru s golemih električnih svjetiljaka na stropu, prosulo se po njenoj kosi poput zlata. Topao, zagušljiv kavanski uzduh nahukao joj po obrazima rumenilo, a oči su joj sjale i blistale. Aljoška je pače vidio i medaljon u kome je majka nosila uokvirenu sliku njegova tatice. I obuze ga tolika radost da je u času, kad mu se majka približila mramornome stolu što je bio smješten tik do prozora, izgubio svaku strpljivost i viknuo:

— Mamo, mamice, mamo!

I sad se dogodi nešto neočekivano. Poslužavnik u ruci njegove majke zaljulja se, nagnu i čaše napunjene kavom padoše na pod...

Ujedamput netko gotovo u neposrednoj Aljoškinoj blizini povika:

— Ah, ti, nespretno čeljade! Ako nisi sposobna za konobaricu, onda ostani kod kuće! Razbila si mi najljepše čaše i još si poprskala kavom hlače gospodinu!

Bijedna žena stajala je posvema blijeda i smetena.

— Oprostite, šapnula je zbunjeno, oprostite, uistinu nisam htjela...

U srcu Aljoškinu skupi se toliko boli da se nije mogao suzdržati, već otvori teška kavanska vrata i uđe u kavanu. Nitko nije zapazio kako se probio do surovoga čovjeka koji je već sjedio za kasom, i kako je podigao ručice prema njemu sav uzrujan, pa povikao glasom kakvim on nikada do tada nije govorio:

— Čujete li, gospodine, ne psujte mi majčicu. Ona nije kriva. Ja sam je zvao... Ja sam krivac... Ne psujte je, čujete li, inače...

Aljoška nije dovršio. Dvije nježne ruke podigoše ga visoko, topli zagrljaj zagrije mu slabašno tijelo, bezbroj poljubaca osuši mu mokru kosu, a sretan smiješak rasprši mu tešku bol.

Onda se čovjek koji je sjedio za kasom, približi majci i djetetu.

— Oprostite! rekne majci, a djetetu pruži velik mliječni kolač. Dijete mu otkrene lice samo da ga ne mora gledati i grčevito stisne prste da ne primi dar...

Kad su se o ponoći vratili kući i majka i Aljoška, kiša je prestala. Na kraju grada šumjela je po grabama voda. Majka je dijete pritisnula uz grudi, grijala ga dahom i nešto mu govorila. Teško je bilo razabrati što, no bilo je jednako toplo kao i majčin naručaj.

— Aljoška, moj mileni, ponio si se kao pravi plemić. Tako bi se ponio i tvoj otac da je živ. Dostojno si branio čast svoje majke koja osim tebe nema nikoga tko bi je zaštitio u svijetu. O, koliko ti zahvaljujem, Aljoška, koliko ti zahvaljujem!

ORAČ I VRAG

Kasno u noć iziđe vrag iz grada, popne se na brzojavni stup i posljednjim pogledom zaokruži unaokolo. Električne svjetiljke sjaju poput krijesnica. Negdje izdaleka čuje se radio. Vrag zahihoće zadovoljno. Toga dana svršio je mnogo posla. Još je življe sada u njegovu carstvu.

Vrag ne htjede ostati više u gradu i zaputi drumom. Put je vodio u obližnje selo. No kad se približio selu, već se sunce stalo uspinjati po obzorju, a pijetli zapjevaše prvu zoru. Čulo se i mukanje goveda i lavež pasa, a kola ranoranilaca već su škripjela u poljima.

— Zakasnio sam! pomisli vrag. — Leći ću u jarak pokraj njive. Tu me neće nitko opaziti. I onako nije mi do sela.

Vrag pregazi njive i stade na Enčovu polju. Jutro se rodilo, a prvi traci sunca zadrhtali po rosi. Njive oživješe ljudima i govedom.

Enčo, najstariji sin jedne siromašne porodice, raspregnu volove i skine s kola plug. Onda zaokruži pogledom oranicu, napije se vode iz tikve i pljune u dlanove:

— Hajde, Muro i Bjelko, poviče — oranica nas čeka, a u jesen ambari će pucati obiljem.

Volovi podigoše glave, pogledaše gazdu i razumjevši ga, započeše posao.

Vrag je šutio i slušao.

— Mnogo se muči taj momak, treba da mu pomognem. Slušaće me valjda! Ne može se siromašna porodica prehraniti ovom jednom oranicom — reći ću mu!

Enčo zaora, podvikuje volovima, ravna plugom, a crna zemlja blješti se na suncu. Na čelo mu probije znoj.

— Dobra sreća, Enčo! oglasi se susjed Miho, lijen i zao momak — Podranio si!

— Ima mnogo posla, Miho!

— Ja sam opet podulje spavao! Sirotinja se žuri!

— I sirotinja su ljudi! S više muke... ali ne doreče Enčo, već potjera volove.

Kad je o podne Enčo raspregao volove i rasprostro šaren ubrus da ruča, vrag mu se približi.

— U zdravlje ti bilo!

Enčo se prestraši.

— Jesi li mnogo umoran? Gledam: jedeš hljeb i luk! Biće, dojadilo ti... uljudno primijeti vrag.

— U jeseni biće pogače, brate!

— Hm! Tko zna! Pod nebom ništa sigurno!

— Što se može dogoditi!?

— Ako udari tuča?

Enčo skupi ramena, nešto ga zabolje, ali ne reče ni riječi.

— A što ćete onda jesti u zimi? Moraćeš prodati volove! odsiječe vrag.

— Svejedno, što Bog da! Glavno je zdravlje!

— Tvrdoglav momak! pomisli vrag, ali ne klonu. — Slušaj, Enčo, bilo je dana kada sam i tvome ocu mnogo pomogao. Žao mi je što se sada toliko mučiš! Na tebi je ostalo da prehranjuješ kuću! Učiniću da zabogatiš, ali mi obećaj da ćeš me slušati.

— Reci, da čujem! stade se zanimati Enčo.

— Obećaješ li mi?

— Vidjeću dok čujem!

Vrag sjede do njega i stane mu slatko, slatko pričati:

— Gdje potkivaš volove? Je li, kod staroga ciganina na kraj sela? Nitko ipak ne zna koliko mu vrijedi kućica... Zlatna mu je... Svakoga proljeća ciganin digne svoju porodicu i putuju selima i gradovima. Skupljaju zlato! Sad je ostario, pa šalje mlađe, a pod ognjištem ima zakopan ćup napoleondora (francuski zlatni novac iz doba cara Napoleona). Čisti zlatni napoleondori. Juče opet odoše cigani u skitnju. Odoše iz sela. Eto, pođi uveče sa mnom i bićeš bez mnogo muke bogat.

— Kako? upita začuđeno Enčo.

— Ne razumiješ li? Orobićemo ga!

— Da budem tat? Nikada! povika Enčo, sabere mrvice u šaku i strese ih pod drvo. Potom upregne volove i snažno zareže ralom u zemlju.

— Slušaj, reče mu vrag — nitko ne zna da ciganin imade toliko novaca. Hoću da ti učinim dobro! Kupićeš i njivu, blagom ćeš zabogatiti kuću.

— Ne treba mi! zamahne Enčo i podiže bič.

— U siromaštvu je život težak, Enčo! Kajaćeš se kasnije! To ti reče i Miho. Pogledaj kakvi su ti volovi. Slabi, sitni!

— Bukov mi je plug, srebrni mi volovi, zlatan mi bič! Zdrav sam! Sagradiću palatu! odgovori Enčo.

— Hi, hi, hi! zahihoće vrag. Mukom služi novac, volovi mu kao ovce i veli da su mu srebrni...

Enčo podvikne i potjera volove. Vjetar mu s usta otkida pjesmu i nosi je nad njivama. Srce u Enče udara, a rad napreduje. Kad je uveče Enčo tovario plug na kola, vidje u strništu Mihu i nepoznatoga. Nije im zavidio.

Noću probudi selo zvek zvona. Zvonilo je na požar. Čitavo se selo diže pa gasi vatru. Gori ciganinova kovačnica. Enčo se dosjeti čiji je to posao, ali ne reče nikom ni riječi. Zlato je kao batina. Ne može se očuvati.

Prošli su dani, mjeseci. Enčova oranica obrodi obilno. Poput grozdova ljulja se klasje na vjetru. Mihina njiva leži neuzorana i nezasijana. A Miha odlazi

iz sela i pohađa krčme i kavane. Jaše na konju vrancu. Iz devetoga sela odlazi u deseto i novac rasipa. Nitko nije znao otkuda mu toliko bogatstco. Kad stiže jesen podiže u dvorištu novu kuću. Enčo je pak radio od jutra do mraka, napunio žitnice, prodao žito i kupio ovce. Manja mu braća odlazila s ovcama u pašu. Enčo se svemu radovao i bio zadovoljan. Nije se vraćao kući pijan kao Miha.

Navale jesenje kiše. Omekša zemlja, Enčo zapreže volove i ode na oranicu. Tamo ga čekao vrag.

— Kako si, Enčo? Jesi li zabogatio?

— Zahvaljujem, dobro je obrodila godina! Ne mogu se potužiti.

— Miho je postao bogataš. Čitavu mu selo nenavidi! Da si me poslušao...

— A po njivi mu buja drača.

— Može on i bez njive...! odreže vrag.

— Ne može! Dobro je meni! Srebrni mi volovi, zlatan mi bič.

Vrag se uvjeri da neće na zlo skreniti Enču, pa se brzo izgubi. Slabo jesensko sunce pozlati uzdignuti bič u ruci Enčovoj, a volovi mu se bijelili kao srebro usred crne zemlje.

Stiže zima i cigani se vratiše kući. Starac bijaše umro, ali kad vidješe zgarište i razrovano ognjište, selom se pronese glas o krađi napoleondora. Miho se prestraši, postade mučaljiv i srdit. Selom su prolazili stražari, ispitivali i raspitivali, ali ne doznaše išta. Odveli i Mihu u općinu, ali ga i opet pustili.

U proljeće, kad se ševa javila u polju i rode naselile stara gnijezda, vjetar je ponovo raznosio Enčovu pjesmu po poljima. Orao je i pjevao. I posao mu uspijevao.

Kad je o podne odlučio da prisjedne i raširi šareni ubrus, začuje neku čudnu zvonjavu na drumu.

Trojica redara na konjima vodili su u grad mladoga seljaka u okovima. Enčo se obazre na nj i prepozna Mihu.

DIOBA

Jednoga dana jež sustade umoran i gladan ispred svoga stana i zamisli se:

— Što da radim? Nastavim li ovako dan u dan, umrijeću od gladi. A da sjedim gladan, nije dobro...

Stajao tako jež zamišljen i očajan sate i sate kad ujedamput osjeti gdje mu se zemlja miče ispod nogu. Zahvati ga strah, brzo se naježi, otskoči i razrogači očice.

Ispod zemlje proviri crna, sjajna krtica.

— Dobar dan, ježu, što si se toliko naježio? Zar se misliš sa mnom pobiti?

— Uplaših se! reče odahnuvši jež.

— Zar mene? He, he, he... zahihoće krtica.

— Čemu se, reci, smiješ?

— Jer sam vesela! Iziđoh u bijeli svijet, pa sam radosna. Sve je tu bolje nego u crnoj zemlji! Nema tu gladi.

— Nema gladi? začudi se jež — Pitaj mene. Čitav dan nisam okusio mrve. Nije više moguće živjeti!

— Kako? zapita zabrinuta krtica.

— Kako? Tako! Ne može se bez rada! Treba nešto izmisliti što da se radi! Inače loše!

Krtica se približi ježu, pogleda ga i kad se uvjeri da govori istinu, skupi se do njega. Dugo stajahu oboje zamišljeni, gladni i očajni. Najposlije jež udari nogom i poskoči.

— Što je? upita začuđeno krtica.

— Smislio sam!

— Smislio si? Reci brzo!

— Slušaj, sestrice krtice! započe ubjedljivo jež — Uzećemo jednu njivu, ti ćeš je izorati, jer si tome vična, ja ću je izbranati i opljeviti. Zasijaćemo je žitom, pa ćemo dobiti i slame i zrna. Kad ovršimo, dijelićemo jednako. Do toga doba dok žito dozrije, nekako ćemo preživjeti. A poslije, brate, gladi bradu! Pristaješ li?

— Razumije se da pristajem! poviče krtica i poskoči od same radosti što je više mogla.

I jež i krtica nađu komadićak zemlje i prihvate se posla. Kad krtica izora zemlju, jež je poče sitniti i ravnati svojim bodljikavim leđima. Posijali žito i dogovorili se da će se svako veče sastati na njivi i čuvati stražu. Kako se dogovorili, tako su i radili. Svake se večeri oboje sastajalo na njivi. Jež plijevio, a krtica otstranjivala draču i molila se da žito obilno urodi.

Prolazili dani, i žito stalo žutjeti i dozrijevati. Jež obilazio njivu i čuvao je, a krtica brižljivo otstranjivala svakog štetočinju kukčića. Stiže i vrijeme žetve. Odluče da će podići ambar kuda će spremiti zrnje i skloniti slamu. Nosili pruće, sastavljali ga i najposlije sagradili. I žitom divnim, jedrim poput zlatnoga zrnja, napunili ambar.

Jednoga dana dođe krtica ježu, koji je stanovao do ambara, pa mu reče:

— Približava se zima, hajde da podijelimo muku!

— Ne možemo! otrese se jež.

— Kako? Zašto?

— Otkuda da ti dijeliš sa mnom? izdere se jež — Ja sam čuvao njivu, ja sam je plijevio, a ti si samo gradila svoje putove, pa otkuda da sada dijelimo jednako?...

— Tako ugovorismo!

— Ti se nisi ugovora držala, samo si njivu uzorala, i to je sve... Ja sam sve i čuvao, pa je i moje pravo veće. Meni ostaje slama, a žito dijelićemo upola.

— Ne pristajem!

Jež je uporno šutio.

— Govoriš li to ozbiljno? nastavi uljudno krtica — Bratski rad treba da se bratski dijeli! To ti dobro znaš!

— Ne mogu ti ništa reći — povisi glas jež — Ili pristani, ili ostaješ bez svega!

— Dobro! reče krtica — Vidjećemo! i bez svake dalje riječi pređe pored ambara i stane se polagano, polagano ukopavati u zemlju.

Postavši gospodarom svega žita, jež se toliko obradova da se zanije pjesmom neke sjenice i zaplesa ispred ambara. Međutim u isto vrijeme krtica je neumorno podrivala zemlju i smišljala osvetu svome nevjernom saradniku. Cijelu noć borila se krtica sa zemljom i pred jutarnje sumračje potkopala ambar. Kad je jež drugoga dana zadovoljan i sit ležao i sunčao se ispred ambara na jesenjem suncu, ambar se zaljulja i stropošta u pukotinu što ju je krtica ispod njega izrovala. S mukom privređeno žito rastrese se na sve strane, doleti jato gladnih ptica i pojede žito, a dva nesložna prijatelja nađoše se pod razvalinama.

CIGANINOVO MAGARČE

Za vrijeme žetve djed Hadžija dozva ciganina da mu nosi na magaretu vodu i htjeb žeteocima.

— Dobro, djedo Hadžija, ali koliko ćeš mi platiti? upita ciganin.

— Kad budu njive požnjevene i žito spremljeno u ambare, možeš doći k meni u dom, na magare natovariti bisage pune žita i ponijeti kući! reče djeda Hadžija prevrćući među prstima šarenu brojanicu.

Ciganin pristade, i odnosio na magaretu vodu i hljeb sve dok je trajala žetva. Kad spremiše žito u ambare, dođe ciganin s magaretom kući djeda Hadžije.

— Došao sam po žito, djedo Hadžija!

— Pravo si učinio, donesi bisage da ih napunim novim žitom.

— Bisage su mi poderane! zaskoči ga odmah lukavi ciganin. — Uzeo sam zato ove torbice!

Pogledao djeda Hadžija torbice. Vidi, nisu to torbice, već torbe, nisu to ni torbe, već vreće prišivene jedna o drugu.

— Biće, čini mi se, ove torbe suviše velike za tvoje maleno magare! nasmije se djed Hadžija! — Hoće li moći tovar odnijeti do tvoje kuće?

— Oho! Ono je nosilo i dva puta veće vreće od ovih! odgovori ciganin i zasuče rukave.

— Kad je tako, napuni ih!

Ciganin, radostan i preradostan, napuni vreće, odvuče ih do magareta, uzdahne, skupi svu snagu i najposlije ih natovari na magare.

— Zbogom, djedo Hadži!

— Zdrav mi otišao, ciganine!

No jedva što učini nekoliko koraka, opazi ciganin u dvorištu djed Hadžije istovarene bundeve. Razrogači oči.

— Djedo Hadžija, daj dopusti da cigančadi uzmem dvije bundeve?

— Uzmi! dopusti kimnuvši glavom dobričina Hadžija.

Zakrijese ciganinu oči. Ruke mu posegnu za najvećim bundevama, natovari ih na magare i uputi tovarom kući. Od same radosti stao pjevati putem. A ubogo magare naprezalo svu svoju snagu, svijalo se pod teretom golemih vreća i najposlije izmučeno palo kraj jedne drvene ograde i nije se više diglo...

Prošlo ljeto, stigla jesen, nestalo i jeseni, a iza nje stiže zima.

Jednoga dana susretne ga djedo Hadžija gdje nosi golem svežanj granja.

— Zar si možda prodao magare, dragi!?

— Eh, djedo Hadžija, uzdahne duboko ciganin, pogibe mi dobro magarence... Nije moglo da ponese kolibi puste vreće. Da sam te slušao, da nisam imao toliko nezasitne oči, svega toga ne bi bilo!

Proslijedi djed Hadžija svojim putem, i dođe mu da se smije kad se sjeti torbica što su ubile ciganovo magare, ali mu bi žao glupava ciganina.

ČUDOTVORNI RUPČIĆ

Taj-Ču-Ču bio je mlad lađar. Imao lađicu i njome prevozio ljude s jedne obale na drugu obalu zlatne rijeke.

Dolazili mu ljudi i govorili mu:

— Taj-Ču-Ču, hajde prevezi nas na drugu stranu!

— Prevešću vas! odgovarao bi Taj-Ču-Ču.

I ljudi mu za to davali po dukat. Taj-Ču-Ču prevozio ih je na drugu obalu.

Jedne večeri dođe do Taj-Ču-Ču-a neka starica s djevojčicom. Ruho u starice bilo je svijetlo poput zlata, a vrh čela drhtala joj zvijezda. Djevojčica bijela poput snijega, a kosa joj tamna kao zimska noć. Oči žarke poput sunca, a modre kao obzorje.

— Taj-Ču-Ču, hajde prevezi nas na drugu obalu! rekne starica.

— Prevešću vas! reče on.

— Nemamo dukata, ali daću ti nešto što je daleko vrednije od dukata.

— Dobro! reče Taj-Ču-Ču i preveze obje na drugu obalu.

— Kad stigoše na drugu stranu, starica otvori torbicu izatkanu čistim srebrom, izvadi iz nje šačicu žuta boba, zavije ga u rupčić i dade mladome lađaru.

— Uzmi taj bob i taj rupčić, pa ih dobro čuvaj. Kad ti dojadi patnja u ovome svijetu, a ti razveži rupčić, stani na nj i on će te donijeti k nama.

Jedva što to starica izgovori, nestade nje i djevojčice.

Lađar htjede rupčić i bobova zrnca sakriti u njedra, ali u tome času preleti pokraj njega neka ptičica i došapne mu:

— Ne uzimaj to, snaći će te nevolja!

Taj-Ču-Ču posluša pticu i baci rupčić zajedno sa zrncima boba.

Kad se vratio kući, lađar se svuče, a iz njedara ispadne mu nekoliko zrnaca boba. On se sagne, podigne ih i začudi se mnogo: zrnca bila su suho zlato.

— Jao, kakvu li sam ludost počinio! jaukne on i potrči do obale da pobere i ostala odbačena zrnca zajedno s rupčićem. No kad dođe do obale gdje je odbacio bob, vidje da je boba nestalo, ostao samo rupčić.

— Hajde da kušam, može li me dići sa zemlje! reče Taj-Ču-Ču i stane na rupčić.

I gle, ujedamput podiže ga rupčić u vis. Gradovi i sela bijelili se duboko ispod njega, a zvijezde postajale mu sve bliže i bliže. Uskoro se ispred njega ukazaše purpurni i ružičasti dvori nad kojima su plovili zlaćani oblaci. Rupčić se zaustavi ispred zlatnoga dvorca. Pred vratima stajali su anđelići i kad ga opaziše, odletiše i najaviše starici da je stigao zemaljski gost. Malo potom starica koja ga darivala bobovim zrncima i rupčićem, iziđe mu ususret.

— Znala sam da ćeš doći, — reče mu ona — jer ti je tako suđeno. Oženiću te mojom kćeri.

— Ali starice, jesam li ja vrijedan takve žene? upita lađar.

— Što je kome suđeno, to nitko ne poruši! odgovori starica.

Čas poslije zasviraše svirale, zatutnjiše bubnjevi, a anđeli zapjevaše slatke i lijepe pjesme. I na nebu izvrši se prva svadba. Lađar oženio se djevojčicom svijetlih očiju.

Živio lađar dan, dva, mjesecima na nebu pa mu postade žao zemlje.

— Idem da vidim što rade na zemlji! reče on jednoga dana ženi.

— Stani na rupčić, i on će te odnijeti onamo! reče mu nebeska ljepotica.

I od toga doba lađar je često silazio na zemlju u goste i opet se vraćao na nebo.

No jednoga dana, kad se nalazio na zemlji u svojoj siromašnoj kolibici, zaboravi čudotvorni rupčić na stolu i iziđe napolje.

Skočio mačak na stô pa uzeo rupčić da se njime igra. Igrao se, igrao i odnio rupčić na dvorište. Tu mačka opazi pas, pa ga stane ganjati. Gavran koji je bio na krovu kuće zapazi rupčić, spusti se na zemlju, pograbi rupčić i odleti.

Vratio se Taj-Ču-Ču i potražio čudotvorni rupčić da poleti na nebo. Traži i traži — rupčića nigdje. I tako osta na zemlji. Ponovo se prihvati vesla i lađice.

Pričaju da je starica koja je lađaru dala rupčić i zlatna bobova zrnca, bila majka nebeskih svjetla, a nebeska ljepotica kojom se oženio Taj-Ču-Ču Luna (mjesec). I sada još uvijek izlazi Luna svake noći nad zemlju i traži izgubljenoga muža. I svake noći osvjetljuje zlatnu rijeku i stidljivo se u njoj ogleda, a Taj-Ču-Ču hoće da je dohvati veslom, ali ne može...

A zvjezdice ga gledaju s visine, i sve mu se podsmijevaju...

SADRŽAJ